

"مقاله پژوهشی"

رتبه‌بندی کسب و کارهای کارآفرینانه در مناطق روستایی شهرستان دزفول

معصومه فروزانی^۱ و مصطفی مردانی نجف‌آبادی^۲

۱- دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، خوزستان، ایران
(نویسنده مسؤل: m.forouzani@asnruckh.ac.ir)
۲- استادیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، خوزستان، ایران
تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۷/۲۸
صفحه: ۴۳ تا ۵۶

چکیده

گام آغازین برای برنامه‌ریزی در زمینه‌ی اشتغال و توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در نواحی روستایی، شناسایی فرصت‌های شغلی در این مناطق می‌باشد. در همین راستا، این مطالعه پژوهشی با هدف شناسایی و رتبه‌بندی کسب و کارهای روستایی در سطح شهرستان دزفول انجام گردید. برای این منظور، از روش پژوهشی ترکیبی متوالی استفاده شد. بدین ترتیب که ابتدا زمینه‌های کسب و کار روستایی در منطقه مورد مطالعه شناسایی شدند. سپس، معیارهای انتخاب شغل در محیط‌های روستایی با استفاده از روش AHP اولویت‌بندی شد، در این بخش، ۲۲ نفر از کارشناسان مدیریت جهاد کشاورزی، اداره تعاون، کار و رفاه اجتماعی و انجمن صنفی کشاورزی دزفول با انتخاب هدفمند مشارکت نمودند. در مرحله بعد، بر اساس نظرات ۱۱ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان دزفول که بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب شده بودند، مشاغل و زمینه‌های کسب و کارهای روستایی بر مبنای معیارهای انتخاب شغل و با استفاده از روش تاکسونومی عددی رتبه‌بندی شدند. ابزار مورد استفاده در این مرحله، پرسشنامه بود. یافته‌ها نشان داد که در میان معیارهای انتخاب شغل در مناطق روستایی، امنیت مسیر رفت و آمد با وزن ۰/۲۲۴، درآمد کافی با وزن ۰/۱۳۷، نیاز حرفه به دانش و تخصص با وزن ۰/۱۰۹، به ترتیب مهم‌ترین معیارها بودند. همچنین یافته‌های حاصل از تاکسونومی عددی نشان داد که شغل تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست درجه تقریباً مطلوب را کسب کرد. به‌طور کلی، نتایج حاکی از آن بود که از نظر کارشناسان، مشاغل مرتبط با کشاورزی و صنایع وابسته به آن امکان توسعه بیشتری در محیط‌های روستایی دزفول دارند و در مقابل، مشاغل مرتبط به حوزه‌ی دامداری امکان توسعه‌ی کمتری دارند.

واژه‌های کلیدی: دزفول، رتبه‌بندی مشاغل روستایی، کارآفرینی روستایی، معیارهای انتخاب شغل

مقدمه

اشتغال از جمله مقولات مؤثر و مهم در توسعه‌ی روستایی است که به‌واسطه تأثیرپذیری و تأثیرگذاری آن بر فقر، مهاجرت، آسیب‌های اجتماعی و ... همواره مورد توجه بوده است. با این وجود، معمولاً دو نوع سیاست در مواجهه با بیکاری در ایران به اجرا در می‌آید: (۱) سیاست‌های فعال بازار کار که طبق آن، بیکاران را در پیدا کردن شغل و کاری که متناسب با تخصص آن‌هاست، کمک می‌کنند؛ سیاست‌هایی مانند تدارک یارانه‌های مزدی، حمایت و کمک به بنگاه‌های زودبازده، و آموزش و بازآموزی نیروی کار از این نوع می‌باشد، (۲) سیاست‌های منفعل که طبق آن حمایت‌هایی نظیر پرداخت حق بیمه بیکاری، حق بیکاری و ... برای بیکاران تدارک دیده می‌شود (۱۲).

در ترکیب با این راهکارها، توسعه‌ی کارآفرینی نیز بیش از یک دهه است که مورد توجه بسیار قرار گرفته و دانش کارآفرینی در عصر حاضر به یکی از پرطرفدارترین حوزه‌های مطالعاتی علمی و اقتصادی تبدیل شده است (۳). بر همین اساس، در مناطق روستایی، در قالب تأمین اعتبارات بنگاه‌های زودبازده و یا راه‌اندازی صندوق‌های اعتباری برای مردان و زنان روستایی به‌طور آشکارا، سیاست‌های توسعه فرصت‌های اشتغال‌زایی و به‌طور مستتر، فعالیت‌های کارآفرینانه مورد تشویق قرار گرفته‌اند. چرا که توافق عمده‌ای وجود دارد که توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی، قابلیت‌هایی برای کمک

به تنوع‌بخشی به درآمد حاصل از تولیدات کشاورزی و غیرکشاورزی روستاییان محسوب می‌شود و فرصت‌های مناسبی را برای کاهش خطر معیشتی و افزایش امنیت غذایی پایدار در مناطق روستایی فراهم می‌کند (۲۴). همچنین که بوذرجمهری و همکاران (۵) در مطالعه‌ی خود با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر رشد کارآفرینی در تقویت جوامع روستایی در راستای توسعه‌ی پایدار دریافتند کارآفرینی از یک سو، سبب افزایش تولیدات کشاورزی، نوسازی جامعه‌ی روستایی، اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی و تأمین امکانات اولیه از جمله غذا، مسکن و ... شده و از سوی دیگر، زمینه را برای سرمایه‌گذاری مؤسسات مالی در جهت ارتقا و بهبود کیفیت زندگی روستاییان، ارایه خدمات مشاوره و برگزاری دوره‌های آموزشی برای راه‌اندازی کسب و کارهای غیرکشاورزی، فراهم کرده است. از این‌رو، با وجود آن که هدف اصلی از کارآفرینی، توسعه‌ی اقتصادی است اما این فرایند موجب پیشبرد اهداف اجتماعی نیز گردیده و در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود معطوف داشته است (۹،۱۸).

در همین راستا، امروزه، تغییر ترکیب شاغلان، تخصص‌گرایی و رونق فناوری اطلاعات و ارتباطات همراه با افزایش تعداد دانش‌آموختگان دانشگاهی در مناطق روستایی، اعمال سیاست‌های مناسب اشتغال را می‌طلبد. به‌گونه‌ای که متنوع‌سازی اقتصاد روستایی تنها با القاء از بیرون محقق نمی‌شود، مگر این که کارآفرینان در محیط‌های روستایی،

شناسایی هستند؟ از سوی دیگر، کدام یک از اولویت بالاتری بر اساس معیارهای مختلف شغل مانند درآمدزایی، تخصص و غیره برخوردارند؟

آشکار است که توسعه‌ی مشاغل زراعی و غیرزراعی در نواحی روستایی، موجب هدایت نیروهای جوان به شیوه‌ای سازنده برای توسعه‌ی منطقه‌ای و ملی می‌شود (۲۲)؛ بنابراین، همان‌گونه که بیان شد از راهکارهای خروج از تله بیکاری، طراحی مکانیزم‌هایی برای ایجاد کسب و کار و اشتغال بیشتر در نواحی روستایی است که پیش از هر چیز مدیون شناسایی فرصت‌ها و ظرفیت‌های کسب و کار جدید و کارآفرینانه می‌باشد. این ظرفیت‌ها در بخش‌های مختلف کشاورزی و روستایی شامل حوزه‌های زراعت، دامپروری، باغبانی، شیلات، گردشگری، صنایع تبدیلی، صنایع روستایی و خدمات مستتر است. از سوی دیگر، تأکید بر آن است که توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی باید بر اساس ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در روستاها صورت گیرد تا به موفقیت دست یابد (۱۰). بر اساس همین تنوع مشاغل، مناطق روستایی شهرستان دزفول در استان خوزستان به‌عنوان منطقه مورد مطالعه این پژوهش انتخاب شد. زیرا این شهرستان دارای چهار بخش مرکزی، چغامیش، شهیون و سردشت می‌باشد که مناطق مستعدی برای تولیدات متنوع زراعی، باغی، دامی و سایر صنایع وابسته هستند (۱۱). همچنین، وجود رودخانه دز و باغات مرکبات و نواحی مرتفع، این منطقه را به یک ناحیه گردشگری تبدیل کرده که دارای پتانسیل‌های فراوانی برای توسعه مشاغل مرتبط می‌باشد.

عمده مطالعات صورت‌گرفته در زمینه‌ی موضوع پژوهش، مرتبط با شناسایی و انتخاب بهترین مکان برای استقرار فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی در محیط روستایی و یا عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی می‌باشد. علاوه بر این، تاکنون مطالعات زیادی در رابطه با اولویت‌بندی مشاغل روستایی بر اساس معیارهای خاص صورت نگرفته است، در ادامه به همین معدود مطالعات اشاره می‌شود.

زاهدیان تجنکی و همکاران (۳۲) در رتبه‌بندی فضای کسب‌وکار در استان مازندران از دیدگاه صاحبان کسب و کارهای کشاورزی با استفاده از روش تحلیل عاملی و تاپسیس به این نتیجه رسیدند که معیارهای اثرگذار بر فضای کسب‌وکار عبارتند از: جرم و جنایت، دسترسی به جاده، دسترسی به برق، آب و گاز، دسترسی به بازارها، طولانی‌بودن مراحل دادگاه در شکایت‌ها، پارتی‌بازی در پرداخت وام، نفوذ در نظر دادگاه، کلاهبرداری در معاملات و برگشت چک مشتریان؛ همچنین عواملی چون امنیت و شفافیت، بازار، حمایت دولت، قوانین و مقررات، و زیرساخت‌ها بر فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی مؤثر هستند. بررسی احمدوند و کنعانی (۴) نشان داد که در رابطه با شناسایی زمینه‌های توسعه فرصت‌های شغلی در نواحی روستایی بخش مشهد مرغاب، زمینه‌های زیرساختی-محیط‌زیستی برای ایجاد اشتغال مناسب هستند، در حالی که مسایل مرتبط با زمینه‌های اقتصادی مانع از ایجاد اشتغال در منطقه مورد مطالعه می‌شوند. نتایج مطالعه آقاجانی افروزی و علیزاده (۲)

فرصت‌ها و منابع بالقوه و بالفعل را بشناسند و با استفاده بهینه از آن‌ها، تنوع اشتغال و اقتصاد را برای محیط‌های روستایی به ارمغان آورند (۲۴). زیرا به عقیده محققان، اگر قرار باشد که توسعه‌ی اقتصادی مؤثر واقع شود، کسب و کارهای جدید در نواحی کم‌درآمد باید توسط هسته‌های محلی پایه‌گذاری شوند (۲۸). با این وجود، تجربه ثابت کرده است که خانوارهای روستایی به‌طور برجسته تمایل به انجام کسب و کارهایی دارند که به‌راحتی قابل راه‌اندازی باشند (مانند خرید و فروش محصولات محلی) در مقابل فعالیت‌هایی که نیازمند هزینه‌های اولیه و سطح سواد بالا می‌باشند (۲۱). برنامه‌ریزان نیز، دریافتند که مناسب‌ترین راهبرد پاسخگویی به عمده چالش‌ها در مناطق روستایی، به ویژه در بعد اقتصادی، تشویق روستاییان برای گرایش به کسب و کارهای خانگی است (۲۴ و ۲۳). بر همین اساس است که کارآفرینی در مناطق روستایی تنوع و گستردگی زیادی دارد و به دلیل تسلط بخش کشاورزی در اغلب مناطق روستایی، تأکید عمده بر کارآفرینی کشاورزی است (۲۴). علاوه بر این، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی به‌دلیل وجود تقاضا، همواره دارای اهمیت است. برای مثال، سرمایه‌گذاری در بخش دامپروری علاوه بر این که موجب رشد تولید و اشتغال در این بخش می‌شود به‌دلیل ارتباطات پیشین و پسین این بخش با سایر بخش‌ها به رشد، تولید و اشتغال در سایر بخش‌ها هم کمک می‌کند (۱۷). این در حالی است که به مرور زمان، بخش خدمات نیز جایگاه خود را در روستاها گسترش داده است. طی سال‌های اخیر، پیشرفت تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات موجب پیدایش خدماتی شده است که به "خدمات نوین" مشهورند. این خدمات که خود ثمره‌ی تکنولوژی اطلاعاتی می‌باشند روز به روز در حال گسترش و افزایش است (۱۲).

با وجود آن که فراهم‌آوردن درون‌داده‌های لازم برای توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی و بخش‌های کشاورزی و دامپروری به راحتی سایر بخش‌های اقتصادی و مناطق شهری نیست (۱۷)، اما بخش روستایی دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی در توسعه‌ی اقتصادی می‌باشد، مانند برخورداری از مزیت نسبی اقتصادی، بی‌نیازی از تکنولوژی‌های پیچیده و تخصص‌های ویژه، نیاز به سرمایه ارزی اندک، و زمان بازگشت کمتر سرمایه. همچنان که تجربه کشور چین در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی نشان می‌دهد که توجه به سایر منابع روستایی به جای توجه صرف به بخش کشاورزی و یا توسعه گردشگری روستایی می‌تواند متضمن موفقیت‌های بسیاری در زمینه کارآفرینی روستایی باشد (۱۶). بنابراین، قبل از تمرکز بر کارآفرینی و توسعه مهارت‌های کارآفرینانه در مناطق روستایی، یکی از عوامل اصلی لازم، ایجاد فعالیت متناسب با نیازهای شناسایی‌شده جامعه محلی است (۱۰). از این‌رو، شناسایی ظرفیت‌های اشتغال در مناطق روستایی گام آغازین برای برخورد با مسأله بیکاری روستایی است و به‌نظر می‌رسد که زمینه‌های حرفه‌ای درآمدزای روستایی هنوز به‌روشنی شناخته نشده‌اند.

با علم به آن چه مطرح شد، سؤال اصلی پژوهش حاضر آن است که چه زمینه‌های حرفه‌ای درآمدزای روستایی قابل

در شناسایی فرصت‌های کارآفرینانه در صنعت گردشگری در استان مازندران نشان داد که از بین پنج بعد باغداری و گلخانه، پرورش و صید ماهیان، بسته‌بندی و صنایع تبدیلی، دام و طیور و نهایتاً فرهنگی و اقامتی، بعد آخر یعنی فرصت‌های فرهنگی و اقامتی به‌عنوان فرصت کارآفرینانه نخست در صنعت گردشگری روستایی شناخته شد. ارجاعی و همکاران (۸) در مطالعه‌ی خود به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر ایجاد خوشه‌های کسب‌وکار روستایی در شهرستان چرام واقع در استان کهگیلویه و بویراحمد پرداختند. همچنین، گمنام سفید داربنی و شهایی (۱۳) طی اولویت‌بندی خوشه‌های کسب‌وکار در استان گیلان با استفاده از روش تاپسیس، تعداد ۱۰ خوشه به‌ترتیب شامل خوشه‌های کلوچه، شیلات، گردشگری انزلی، سیمان، چای، مرغ گوشتی، شالیکوبی، ابریشم، زیتون و شن و ماسه شناخته و اولویت‌بندی نمودند.

ناین و همکاران (۲۲) طی مطالعه‌ای در مناطق روستایی هند با استفاده از عمل‌پژوهی و بر اساس شیوه‌های مشارکتی، مشاغل و فرصت‌های شغلی روستایی را اولویت‌بندی کردند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که مشاغل گل‌کاری، تولید بذر، تولید سبب دستی، ورمی کمپوست/تولیدات ارگانیک، پرورش زنبور و تولید عسل، تولید قارچ و مواد لبنی فارغ از محل و منطقه به‌ترتیب در از نظر روستاییان در اولویت قرار گرفتند. نوری و همکاران (۲۵) در مطالعه‌ای با عنوان اولویت‌بندی صنایع کوچک و کارگاهی مناطق روستایی شهرستان اردستان با روش دلفی به بررسی صنایع کوچک و کارگاهی منطقه‌ی مورد مطالعه‌ی خود پرداختند. در اولویت‌بندی صورت‌گرفته، فرآورده‌های کشاورزی مرتبط با میوه و دام در اولویت نخست و محصولات نساجی، فلزی و سنگ، آخرین اولویت را در میان صنایع پیشنهادی به‌دست آوردند. هاشمی و همکاران (۱۴) طی مطالعه‌ی خود در نواحی روستایی شهرستان شیروان استان ایلام با استفاده از تحلیل SWOT به این نتیجه رسیدند که فرصت‌های مناسبی به‌صورت کشف‌نشده یا بلااستفاده در این نواحی وجود دارد که در صورت توسعه‌ی کارآفرینی روستایی می‌تواند منجر به توسعه‌ی فرصت‌های شغلی، شکوفایی اقتصادی و توسعه‌ی روستایی گردد. فرجی سبکبار و همکاران (۱۰)، روستاهای بخش مرکزی شهرستان خدابنده استان زنجان را از نظر توسعه‌ی کارآفرینی اولویت‌بندی نمودند. ایشان در مطالعه خود از معیارهای ترکیبی متشکل از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی، و همچنین از روش پروموتی و فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استفاده کردند.

مواد و روش‌ها

این پژوهش بر مبنای طرح ترکیبی متوالی استقرایی (کیفی-کمی) انجام شده است (۲۰) بدین صورت که از فاز کیفی به‌عنوان مقدمه‌ای برای توسعه فاز کمی استفاده شد و در مجموع هر دو فاز یک پژوهش کامل را تشکیل می‌دهند (۶). محور اصلی پژوهش بر مبنای روش پیمایش پرسشنامه‌ای است؛ با این وجود، در کنار پرسشنامه از فنون

دیگری مانند مصاحبه عمیق و مشاهده نیز برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. در مرحله اول، زمینه‌های کسب‌وکارهای کارآفرینانه روستایی شناسایی شدند. در مرحله دوم، معیارهای انتخاب شغل برای روستاییان اولویت‌بندی شدند و در نهایت، مشاغل و زمینه‌های کسب‌وکارهای روستایی با استفاده از روش تاکسونومی عددی رتبه‌بندی شدند. برای قسمت اول که مرتبط با شناسایی انواع زمینه‌ها و کسب‌وکارهای کارآفرینانه در بستر محیط روستایی بود، نمونه‌ای مشتمل بر ۲۴ نفر از بین کارشناسان اجرایی مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان دزفول، اعضای هیأت علمی، کارشناسان جهاد کشاورزی و انجمن صنفی کشاورزی جهت معرفی کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی شهرستان دزفول انتخاب شد. نمونه‌گیری در این مرحله به‌صورت هدفمند و با در نظر گرفتن اصل اشباع تئوریک انجام شد. به این ترتیب، مجموعه‌ای از مشاغل و زمینه‌های کسب‌وکار روستایی به‌دست آمد که پس از حذف موارد تکراری و نامرتب، ادغام زمینه‌های کاری شبیه و اصلاح آنها، تعداد ۵۷ زمینه‌ی شغلی برای منطقه مورد مطالعه شناسایی شد. در مرحله دوم، برای اولویت‌بندی معیارهای انتخاب شغل با استفاده از روش AHP، ۲۲ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی، کارشناسان اداره تعاون، کار و رفاه اجتماعی و کارشناسان انجمن صنفی کشاورزی به صورت هدفمند به‌عنوان نمونه انتخاب گردیدند. اطلاعات لازم به کمک پرسشنامه جمع‌آوری شد. برای تهیه و تنظیم آن، بخشی از اطلاعات از طریق مصاحبه با متخصصان و کارشناسان و بخش دیگری از اطلاعات، با استفاده از مرور پیشینه نگاشته‌ها، مقالات و منابع مرتبط استخراج شد. لازم به توضیح است که هرچند در مطالعات عمدتاً معیارهای تناسب شغل و شاغل در طبقه‌بندی‌های مختلفی همچون خصوصیات روحی-روانی، مهارت و توانایی‌ها، دانش و تحصیلات، سوابق و عوامل اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفتند (۱۵)، اما به‌طور مشخص در رابطه با مشاغل روستایی دسته‌بندی نشدند. از این‌رو، بخش عمده‌ای از شاخص‌های مورد مطالعه در این پژوهش از مصاحبه با اعضای نمونه و بر اساس اصل اشباع تئوریک به‌دست آمد. با مشارکت اعضای نمونه، پرسشنامه‌های حاوی جداول مقایسات زوجی به روش AHP برای اولویت‌بندی معیارهای انتخاب شغل، تکمیل شدند.

ساختار فرایند تحلیل سلسله مراتبی به شکل هدف معیارها- زیرمعیارها و گزینه‌ها شکل می‌گیرد که در این پژوهش، فرایند تحلیل فقط در سطح معیارها به‌کار برده شد. به‌عبارت بهتر، مقایسه‌های دو به دویی بین معیارهای انتخاب شغل شامل درآمد کافی، نیاز حرفه به دانش و تخصص، نیاز به سرمایه‌گذاری اندک، ماهیت کار از نظر سختی و آسانی، محیط و فضای آرام محل کار، به‌اختیاربودن زمان انجام کار در طول روز، نزدیکی محل کار به محل زندگی، اعتبار و موقعیت شغل در جامعه، برخورداری از منابع و امکانات کسب و کار، و امنیت مسیر رفت و آمد انجام گردید و امتیاز آنها نسبت به یکدیگر تعیین شد. این مقایسه‌ها بر اساس جدول ۹ کمیتی ساعتی (۷) انجام گردید. در مقایسات زوجی ارجحیت

شغل به نسبت دیگر مشاغل (دو به دو) به ازای شاخص‌ها (یا معیارهای انتخاب شغل)، تعیین شد.

$$d_{xy} = \sqrt{\sum Z^2/xj - Z^2/yj} \quad (۲)$$

۴) تعیین کوتاه‌ترین فاصله

بعد از تشکیل ماتریس فواصل مرکب بین مشاغل، در هر سطر آن کوتاه‌ترین فاصله میان دو شغل مشخص شده و در ستون جداگانه‌ای d (کوتاه‌ترین فاصله) در انتهای ماتریس فواصل مرکب گنجانده شد.

۵) تحدید مشاغل (همگن‌سازی مشاغل)

بعد از محاسبه حد بالا و پایین با استفاده از روابط ۳ و ۴، از میان مشاغل مورد بررسی، مشاغل ناهمگن شناخته می‌شوند. در صورتی که برخی از مشاغل، خارج از دامنه حد بالا و پایین قرار گیرند، باید محاسبات را برای مشاغلی که در درون حد قرار گرفتند، ادامه داد و بقیه مشاغل را از آن‌ها جدا کرد.

sd: انحراف معیار کوتاه‌ترین فاصله

$\bar{d}$: میانگین کوتاه‌ترین فاصله

$$L_+ = \bar{d} + \gamma sd \quad (۳)$$

$$L_- = \bar{d} - \gamma sd \quad (۴)$$

۶) تعیین الگو یا سرمشق پیشرو روستاها (C_{io})

در این مرحله، فاصله هر شغل از مقدار ایده‌آل که در ماتریس استاندارد قید شده است، از طریق رابطه ۵ به دست می‌آید. فاصله کمتر از ایده‌آل نمایانگر مطلوب بودن مشاغل و فاصله زیادتر از ایده‌آل نشانه نامطلوب بودن شغل در منطقه مورد نظر می‌باشد.

$$C_{io} = \sqrt{\sum (Z_i - z_o)^2} \quad (۵)$$

۷) محاسبه میزان مطلوبیت مشاغل (F_i)

پس از محاسبه میانگین، انحراف معیار، و مقادیر الگو یا سرمشق، با استفاده از رابطه ۶، حد بالای مطلوبیت و هماهنگی با معیارهای مورد نظر (F_i) محاسبه شد. مقدار عددی F_i بین صفر و ۱ متغیر است. در موارد نادر هم، ممکن است بیش‌تر از یک شود. هر چقدر این مقدار به یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده عدم مطلوبیت آن شغل در منطقه مورد بررسی است، و هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده مطلوبیت بیش‌تر آن شغل، در منطقه مربوطه است.

$$F_i = \frac{C_{io}}{CO} \quad (۶)$$

$$CO = \bar{C}_{io} + \gamma sd_{io}$$

$$\bar{C}_{io} = \sum \frac{C_{io}}{N}$$

$$Sd_{io} = \sqrt{\frac{\sum (C_{io} - \bar{C}_{io})^2}{N}}$$

۸) سطح‌بندی مشاغل بر اساس شاخص‌های منتخب

در این مرحله، مشاغل روستایی بر اساس میزان F_i و معیارهای انتخاب شغل، رتبه‌بندی می‌شوند. بر همین اساس مشاغل به چهار دسته مطلوب، تقریباً مطلوب، تقریباً نامطلوب و نامطلوب تقسیم می‌شوند:

$$\text{مطلوب} \quad (0 < F_i < 0.25)$$

$$\text{تقریباً مطلوب} \quad (0.25 < F_i < 0.5)$$

یک معیار یا عامل نسبت به خودش مساوی با یک است. پس از تشکیل ماتریس مقایسه زوجی معیارهای انتخاب شغل، وزن معیارها نسبت به یکدیگر با استفاده از نرم‌افزار Expert choice به دست آمد. به همین ترتیب، وزن نسبی معیارها محاسبه شدند. برای به دست آوردن این وزن‌ها از روش میانگین هندسی استفاده شد. با توجه به این که مقایسه زوجی فقط بین معیارهای انتخاب شغل صورت گرفته، بنابراین وزن نسبی هر معیار با وزن نهایی آن برابر است. در مرحله سوم، با تعداد ۱۱ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان دزفول که به طور هدفمند انتخاب شدند، برای رتبه‌بندی مشاغل و زمینه‌های کسب و کارهای روستایی بر اساس معیارهای انتخاب شغل دارای اولویت، بر مبنای روش تاکسونومی عددی مصاحبه و اطلاعات لازم جمع‌آوری شد. منطقه مورد مطالعه در این پژوهش، شهرستان دزفول در استان خوزستان می‌باشد. این شهرستان به دلیل تنوع محصولات کشاورزی و امور دامداری و سایر صنایع وابسته به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب گردید.

روش تاکسونومی عددی

۱) تشکیل ماتریس اولیه یا ماتریس تصمیم‌گیری

ستون‌های این ماتریس، نشان‌دهنده‌ی شاخص‌های منتخب که شامل معیارهای انتخاب شغل می‌باشند و سطرهای آن، نشان‌دهنده‌ی مشاغل روستایی شناسایی شده در مناطق روستایی شهرستان دزفول می‌باشند (۵۷ شغل و ۱۰ معیار انتخاب شغل).

۲) تشکیل ماتریس استاندارد داده‌ها (Z) یا نرمال‌سازی داده‌های ماتریس تصمیم‌گیری

در این مرحله، به منظور حذف اثر واحدهای مختلف و جایگزینی مقیاس واحد، هریک از عناصر ماتریس تصمیم‌گیری با توجه به رابطه ماتریس استاندارد (رابطه ۱)، استاندارد می‌شود. در این ماتریس استاندارد، علاوه بر سطرهای آن که نشان‌دهنده مشاغل روستایی می‌باشند یک سطر دیگر که بزرگ‌ترین عدد در هریک از ستون‌های ماتریس استاندارد می‌باشد، به عنوان نقطه ایده‌آل انتخاب می‌شود. لازم به توضیح است که چنانچه شاخص‌های منفی انتخاب شوند، باید کوچک‌ترین عدد را به عنوان مقدار ایده‌آل انتخاب نمود. در این پژوهش، کارشناسان به معیارهای انتخاب شغل به عنوان شاخص‌های منتخب جهت رتبه‌بندی مشاغل از ۱ تا ۱۰ امتیاز دادند و بالاترین اولویت یا بیش‌ترین امتیاز از نظر آن‌ها ۱ و کم‌ترین امتیاز ۱۰ می‌باشد. سپس، کوچک‌ترین عدد در هر ستون، به عنوان نقطه ایده‌آل انتخاب می‌شود.

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{s_j} \quad (۱)$$

۳) تعیین فاصله مرکب بین مشاغل روستایی و تشکیل ماتریس فواصل مرکب

در این مرحله، ابتدا باید فاصله هر شغل را نسبت به دیگر مشاغل (دو به دو) برای هریک از شاخص‌ها پیدا کرد و آنگاه با استفاده از رابطه ۲ فواصل مرکب بین مشاغل، از لحاظ مجموعه شاخص‌ها حساب شود. ماتریس فواصل مرکب در این تحقیق به صورت یک ماتریس ۵۷ سطر و ۵۷ ستون از مشاغل روستایی شناسایی شده، تشکیل شد که فاصله هر

همانطور که مشاهده می‌شود بر اساس نتایج جدول ۱، معیار امنیت مسیر رفت و آمد با وزن ۰/۲۲۴، درآمد کافی با وزن ۰/۱۳۷، نیاز حرفه به دانش و تخصص با وزن ۰/۱۰۹، اعتبار و موقعیت شغل در جامعه با وزن ۰/۱۰۸ و معیار برخورداری از منابع و امکانات کسب و کار با وزن ۰/۰۹۷ به‌ترتیب بیش‌ترین مقادیر اوزان را در انتخاب یک شغل در محیط روستا به‌خود اختصاص دادند. در جدول ۲ رتبه معیارهای انتخاب شغل در مناطق روستایی بر اساس وزن نهایی نیز آمده است.

تقریباً نامطلوب $(0/75 < F_i < 0/5)$
نامطلوب $(0/75 < F_i < 1)$

نتایج و بحث

در نتیجه مرحله اول از پژوهش، مجموعه‌ای مشتعل بر ۵۷ شغل و زمینه‌ی کسب‌وکار روستایی برای منطقه مورد مطالعه شناسایی شد که در جدول ۱ آورده شد. لازم به ذکر است که برای انجام مراحل بعدی پژوهش، این مشاغل کدبندی شدند.

جدول ۱- مشاغل و زمینه‌های کسب‌وکارهای روستایی شناسایی‌شده

Table 1. The identified rural occupations and enterprises fields

کد	نام شغل	کد	نام شغل	کد	نام شغل
R ₁	پرورش اردک گوشتی	R ₂	پرورش بوقلمون گوشتی	R ₃	پرورش گاو شیری
R ₄	پرورش مرغ بومی	R ₅	پرورش بلدرچین	R ₆	پرورش گوسفند، بز
R ₇	پرورش گاومیش	R ₈	پروراندی گوساله	R ₉	پروراندی بره
R ₁₀	پرورش زنبورعسل، تولید عسل و سایر فراورده‌ها	R ₁₁	پرورش اسب	R ₁₂	پرورش زالو
R ₁₃	بسته‌بندی عسل و فراورده‌های مرتبط	R ₁₄	جمع‌آوری و بسته‌بندی تخم‌مرغ بومی	R ₁₅	خدمات جمع‌آوری شیر
R ₁₆	پرورش و بسته‌بندی قارچ خوراکی	R ₁₇	تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست	R ₁₈	تولید و بسته‌بندی کود برگ
R ₁₉	تکثیر و پرورش ماهیان زینتی	R ₂₀	تولید گیاهان دارویی	R ₂₁	تولید گیاهان زینتی، قارچ، نهال و ... در گلخانه‌های کوچک خانگی
R ₂₂	تولید نهال در گلخانه‌های خانگی	R ₂₃	تولید بذر پیاز	R ₂₄	پرورش ماهی در استخرهای دومنظوره
R ₂₅	تولید فیله ماهی (تازه یا منجمد) و ماهی فرآوری‌شده (نمک زده، در آب نمک خوابانده)	R ₂₆	تولید مخلوط پودر استخوان و خون حاصل از کشتارگاه دام برای خوراک حیوان	R ₂₇	تولید خوراک دام، طیور و آبزیان از تفاله خشک باگاس و چغندر قند و تفاله خشک انواع مرکبات و میوه‌ها
R ₂₈	بسته‌بندی سبزیجات تازه	R ₂₉	بسته‌بندی سبزیجات خشک	R ₃₀	بسته‌بندی حیوانات
R ₃₁	بلغورسازی	R ₃₂	لپه کردن حیوانات و بسته‌بندی آن	R ₃₃	بسته‌بندی ادویه‌جات آسیاب‌نشده
R ₃₄	تولید برگه میوه‌های خشک	R ₃₅	پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و غیره	R ₃₆	تولید و بسته‌بندی انواع ترشیجات و شوربیجات
R ₃₇	تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی)	R ₃₈	تولید و بسته‌بندی نقل و آب‌نبات	R ₃₉	تولید انواع مربای خانگی
R ₄₀	تولید انواع رب گوجه‌فرنگی، نارنج و انار	R ₄₁	تولید عرقیات و شربت از گیاهان و بذور	R ₄₂	تولید کلوچه‌های خانگی از خرما
R ₄₃	نمدمالی و تولید کلاه نمدی	R ₄₄	گلیم بافی دورو و گلیم‌چه	R ₄₅	گیوه‌بافی
R ₄₆	قالی‌بافی	R ₄₇	تولید تابلو فرش	R ₄₈	جلدسازی و مصنوعات دستی چرمی
R ₄₉	گچبری سنتی	R ₅₀	حصیربافی (بوریا و سبد)	R ₅₁	کپوبافی
R ₅₂	مصنوعات چوبی و خراطی	R ₅₃	عروسک‌سازی	R ₅₄	ساخت جعبه‌های فانتزی
R ₅₅	ساخت میوه‌های خمیر چینی	R ₅₆	گلسازی	R ₅₇	خیاطی (انواع لباس، ملحفه‌دوزی، پرده‌دوزی)

جدول ۲- وزن و رتبه معیارهای انتخاب شغل در محیط‌های روستایی

Table 2. The weight and order of Job selection criteria in rural areas

رتبه	وزن نهایی	معیار
۱	۰/۲۳۴	امنیت مسیر رفت و آمد
۲	۰/۱۳۷	درآمد کافی
۳	۰/۱۰۹	نیاز حرفه به دانش و تخصص
۴	۰/۱۰۸	اعتبار و موقعیت شغل در جامعه
۵	۰/۰۹۷	برخورداری از منابع و امکانات کسب و کار
۶	۰/۰۸۵	نزدیکی محل کار به محل زندگی
۷	۰/۰۷۵	نیاز به سرمایه‌گذاری اندک
۸	۰/۰۶۸	محیط و فضای آرام محل کار
۹	۰/۰۶۴	ماهیت کار از نظر سخت و آسانی
۱۰	۰/۰۳۴	به اختیار بودن زمان انجام کار در طول روز
-	۱	مجموع

درج آن در این بخش از مطالب، اجتناب شد. بنابراین، صرفاً نتایج این ماتریس در قالب جدول ۳ که شامل میانگین و انحراف معیار شاخص‌های ماتریس تصمیم‌گیری است، آورده شد.

به دلیل آن که ماتریس تصمیم‌گیری در برگزیده ۱۰ ستون برای معیارهای انتخاب شغل و ۵۷ ردیف برای مشاغل شناسایی شده در مناطق روستایی شهرستان دزفول است، از

جدول ۳- میانگین و انحراف معیار شاخص‌های ماتریس تصمیم‌گیری

Table 3. The indicators' mean and standard deviation of decision-making matrix

A ₁₀	A ₉	A ₈	A ₇	A ₆	A ₅	A ₄	A ₃	A ₂	A ₁	کد شاخص
۷/۷۵	۷/۷۳	۶/۶۳	۶/۴۳	۷/۳۳	۵/۴۴	۴/۹۸	۳/۶۱	۲/۰۴	۳/۳۷	میانگین
۰/۵۱	۰/۵۱	۰/۴۵	۰/۷۳	۰/۶۸	۰/۵۷	۰/۴۴	۰/۴۳	۰/۴۷	۰/۵	انحراف معیار

رقم ایده‌آل هر شاخص یا همان معیارهای انتخاب شغل در جدول ۴ آمده است.

در مرحله تشکیل ماتریس استاندارد داده‌ها (Z) یا نرمال‌سازی داده‌های ماتریس تصمیم‌گیری، هریک از عناصر ماتریس تصمیم داده‌ها با توجه به رابطه ۱، استاندارد شدند.

جدول ۴- رقم ایده‌آل هر شاخص ماتریس استاندارد شده

Table 4. The ideal number of each indicator in standardized matrix

A ₁₀	A ₉	A ₈	A ₇	A ₆	A ₅	A ₄	A ₃	A ₂	A ₁	کد شاخص
-۲/۱۰	-۱/۹۵	-۱/۹۸	-۲/۱۸	-۲/۶۹	-۱/۷۱	-۲/۰۱	-۲/۲۵	-۲/۲۶	-۲/۳۵	رقم ایده‌آل

مرکب تشکیل شد که به دلیل حجم زیاد آن، از آوردن این جدول اجتناب شد.

بعد از تشکیل ماتریس فواصل مرکب بین مشاغل، کوتاه‌ترین فاصله میان دو شغل بر اساس هریک از معیارها مشخص شد که در جدول ۵ آورده شد.

در مرحله تعیین فاصله مرکب بین مشاغل روستایی و تشکیل ماتریس فواصل مرکب، فاصله هر شغل نسبت به دیگر مشاغل به‌ازای هریک از شاخص‌ها مشخص شد و آنگاه با استفاده از رابطه ۲ فواصل مرکب بین مشاغل، از لحاظ مجموعه شاخص‌ها محاسبه شد، بنابراین ماتریس فواصل

جدول ۵- کوتاه‌ترین فاصله

Table 5. The shortest distance

کوتاه‌ترین فاصله d	نام شغل	کد	کوتاه‌ترین فاصله d	نام شغل	کد
۲/۸۶	پرورش بوقلمون گوشتی	R ₂	۲/۴۹	پرورش اردک گوشتی	R ₁
۲/۳۶	پرورش مرغ بومی	R ₄	۲/۳۰	پرورش گاو شیری	R ₃
۲/۱۶	پرورش گوسفند، بز	R ₆	۲/۶۸	پرورش بلدرچین	R ₅
۲/۳۰	پروراندی گوساله	R ₈	۱/۹۱	پرورش گاو میش	R ₇
۲/۰۸	پرورش زنبور عسل، تولید عسل و سایر فرآورده‌ها	R ₁₀	۰/۹۹	پروراندی بره	R ₉
۲/۴۹	پرورش زالو	R ₁₂	۱/۹۱	پرورش اسب	R ₁₁
۲/۰۰	جمع‌آوری و بسته‌بندی تخم مرغ بومی	R ₁₄	۲/۰۲	بسته‌بندی عسل و فرآورده‌های مرتبط	R ₁₃
۲/۸۱	پرورش و بسته‌بندی قارچ خوراکی	R ₁₆	۱/۸۱	خدمات جمع‌آوری شیر	R ₁₅
۲/۲۹	تولید و بسته‌بندی کود برگی	R ₁₈	۲/۱۶	تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست	R ₁₇
۱/۹۹	تولید گیاهان دارویی	R ₂₀	۲/۲۴	تکثیر و پرورش ماهیان زینتی	R ₁₉
۳/۶۴	تولید نهال در گلخانه‌های خانگی	R ₂₂	۲/۱۴	تولید گیاهان زینتی، قارچ، نهال و ... در گلخانه‌های کوچک خانگی	R ₂₁
۲/۴۴	پرورش ماهی در استخرهای دومنظوره	R ₂₄	۲/۱۴	تولید بذر پیاز	R ₂₃
۲/۵۴	تولید مخلوط پودر استخوان و خون حاصل از کشتارگاه دام برای خوراک حیوان	R ₂₆	۱/۴۲	تولید فیله ماهی (تازه یا منجمد) و ماهی فرآوری شده (نمک زده، در آب نمک خوابانده)	R ₂₅
۲/۱۴	بسته‌بندی سبزیجات تازه	R ₂₈	۲/۱۳	تولید خوراک دام، طیور و آبزیان از تفاله خشک باگاس و چغندر قند و تفاله خشک انواع مرکبات و میوه‌ها	R ₂₇
۲/۶۲	بسته‌بندی حیوانات	R ₃₀	۲/۵۱	بسته‌بندی سبزیجات خشک	R ₂₉
۳/۰۸	لپه کردن حیوانات و بسته‌بندی آن	R ₃₂	۳/۵۲	بلغورسازی	R ₃₁
۲/۱۵	تولید برگه میوه‌های خشک	R ₃₄	۲/۲۶	بسته‌بندی ادویه‌جات آسیاب‌نشده	R ₃₃
۲/۹۶	تولید و بسته‌بندی انواع ترشیجات و شوربجیات	R ₃₆	۲/۵۸	پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و غیره	R ₃₅
۲/۲۹	تولید و بسته‌بندی نقل و آب‌نبات	R ₃₈	۲/۷۶	تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی)	R ₃₇
۲/۵۲	تولید انواع رب گوجه‌فرنگی، نارنج و انار	R ₄₀	۲/۲۹	تولید انواع مربای خانگی	R ₃₉
۲/۴۷	تولید کلوچه‌های خانگی از خرما	R ₄₂	۲/۱۵	تولید عرقیات و شربت از گیاهان و بذور	R ₄₁
۲/۸۵	گلیم‌بافی دورو و گلیمچه	R ₄₄	۲/۶۲	نمدمالی و تولید کلاه نمدی	R ₄₃
۲/۳۱	قالیبافی	R ₄₆	۱/۶۳	گیوه‌بافی	R ₄₅
۲/۰۰	جلدسازی و مصنوعات دستی چرمی	R ₄₈	۲/۰۹	تولید تابلو فرش	R ₄₇
۲/۲۹	حصیربافی (پوریا و سید)	R ₅₀	۱/۶۳	گچبری سنتی	R ₄₉
۲/۲۹	مصنوعات چوبی و خراطی	R ₅₂	۱/۴۲	کیوبافی	R ₅₁
۲/۴۴	ساخت جعبه‌های فانتزی	R ₅₄	۲/۲۶	عروسک‌سازی	R ₅₃
۲/۵۱	گل‌سازی	R ₅₆	۲/۶۳	ساخت میوه‌های خمیر چینی	R ₅₅
			۲/۵۱	خیاطی (انواع لباس، ملحفه‌دوزی، پرده‌دوزی)	R ₅₇

$$\text{حد بالا} = ۲/۳۰ + ۲ (۰/۴۴) = ۳/۱۸$$

$$\text{حد پایین} = ۲/۳۰ - ۲ (۰/۴۴) = ۱/۴۲$$

در مرحله تعیین الگو یا سرمشق پیشرو روستاها، فاصله هر شغل از مقدار ایده‌آل (C_{io})، از طریق رابطه ۵ به دست آمد. جدول ۶، میزان C_{io} برای ۵۷ شغل مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

بعد از محاسبه حد بالا (۳/۱۸) و پایین (۱/۴۲) با استفاده از روابط ۳ و ۴، از میان مشاغل مورد بررسی، مشاغل پروراندی بره (۰/۹۹)، تولید نهال در گلخانه‌های خانگی (۳/۶۴) و بلغورسازی (۳/۵۲) با توجه به اعداد حد بالا و حد پایین به عنوان مشاغل ناهمگن شناخته شدند. بنابراین، بقیه محاسبات ادامه یافت.

انحراف معیار کوتاه‌ترین فاصله = ۰/۴۴

میانگین کوتاه‌ترین فاصله = ۲/۳۰

جدول ۶- میزان C_{i0} برای مشاغل مورد مطالعهTable 6. The value of C_{i0} for each studied occupation

میزان C_{i0}	نام شغل	کد	میزان C_{i0}	نام شغل	کد
۸/۷۱	پرورش بوقلمون گوشتی	R ₂	۸/۸۵	پرورش اردک گوشتی	R ₁
۹/۴۲	پرورش مرغ بومی	R ₄	۸/۵۱	پرورش گاو شیری	R ₃
۸/۹۲	پرورش گوسفند، بز	R ₆	۸/۲۴	پرورش بلدرچین	R ₅
۸/۹۷	پروراندی گوساله	R ₈	۹/۵۹	پرورش گاو میش	R ₇
۹/۹۹	پرورش زنبور عسل، تولید عسل و سایر فرآورده‌ها	R ₁₀	حذف شده	پروراندی بره	R ₉
۸/۹۵	پرورش زالو	R ₁₂	۱۰/۳۷	پرورش اسب	R ₁₁
۵/۶۵	جمع‌آوری و بسته‌بندی تخم مرغ بومی	R ₁₄	۶/۳۷	بسته‌بندی عسل و فرآورده‌های مرتبط	R ₁₃
۵/۸۸	پرورش و بسته‌بندی قارچ خوراکی	R ₁₆	۸/۰۳	خدمات جمع‌آوری شیر	R ₁₅
۸/۰۸	تولید و بسته‌بندی کود برگی	R ₁₈	۴/۹۸	تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست	R ₁₇
۸/۵۲	تولید گیاهان دارویی	R ₂₀	۷/۰۵	تکثیر و پرورش ماهیان زینتی	R ₁₉
حذف شده	تولید نهال در گلخانه‌های خانگی	R ₂₂	۶/۵۳	تولید گیاهان زینتی، قارچ، نهال و ... در گلخانه‌های کوچک خانگی	R ₂₁
۸/۶۲	پرورش ماهی در استخرهای دو منظوره	R ₂₄	۷/۴۸	تولید بذر پیاز	R ₂₃
۵/۵۰	تولید مخلوط پودر استخوان و خون حاصل از کشتارگاه دام برای خوراک حیوان	R ₂₆	۶/۳۸	تولید فیله ماهی (تازه یا منجمد) و ماهی فرآوری شده (نمک زده، در آب نمک خوابانده)	R ₂₅
۷/۰۴	بسته‌بندی سبزیجات تازه	R ₂₈	۶/۳۳	تولید خوراک دام، طیور و آبزیان از تفاله خشک باگاس و چغندر قند و تفاله خشک انواع مرکبات و میوه‌ها	R ₂₇
۶/۰۳	بسته‌بندی حیوانات	R ₃₀	۷/۸۳	بسته‌بندی سبزیجات خشک	R ₂₉
۷/۱۳	لپه کردن حیوانات و بسته‌بندی آن	R ₃₂	حذف شده	بلغورسازی	R ₃₁
۷/۰۲	تولید برگه میوه‌های خشک	R ₃₄	۶/۹۹	بسته‌بندی ادویه‌جات آسیاب نشده	R ₃₃
۵/۸۳	تولید و بسته‌بندی انواع ترشیجات و شوربجات	R ₃₆	۵/۰۵	پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و ...	R ₃₅
۷/۶۹	تولید و بسته‌بندی نقل و آب نبات	R ₃₈	۵/۳۶	تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی)	R ₃₇
۶/۵۸	تولید انواع رب گوجه‌فرنگی، نارنج و انار	R ₄₀	۸/۱۱	تولید انواع مربای خانگی	R ₃₉
۶/۷۹	تولید کلوچه‌های خانگی از خرما	R ₄₂	۷/۰۸	تولید عرقیات و شربت از گیاهان و بذور	R ₄₁
۷/۶۹	گلیم‌بافی دورو و گلیمچه	R ₄₄	۵/۸۱	نمدمالی و تولید کلاه نمدی	R ₄₃
۷/۳۵	قالیبافی	R ₄₆	۷/۰۷	گیوه‌بافی	R ₄₅
۵/۶۳	جلدسازی و مصنوعات دستی چرمی	R ₄₈	۷/۷۴	تولید تابلو فرش	R ₄₇
۸/۰۹	حصیربافی (بوریا و سبد)	R ₅₀	۶/۶۴	گچبری سنتی	R ₄₉
۸/۳۱	مصنوعات چوبی و خراطی	R ₅₂	۶/۹۳	کپوبافی	R ₅₁
۸/۵۰	ساخت جعبه‌های فانتزی	R ₅₄	۶/۱۷	عروسک‌سازی	R ₅₃
۸/۵۱	گلسازی	R ₅₆	۷/۵۶	ساخت میوه‌های خمیر چینی	R ₅₅
			۷/۸۳	خیاطی (انواع لباس، ملحفه‌دوزی، پرده‌دوزی)	R ₅₇

۰/۵۴ برای F_i ، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص دادند. همچنین مشاغل پرورش گاو میش، پرورش زنبور عسل و تولید عسل و سایر فرآورده‌ها و پرورش اسب به ترتیب با میزان ۰/۹۶، ۰/۱ و ۱/۰۴ برای F_i در سه رتبه آخر قرار گرفتند. در واقع، نتایج رتبه‌بندی بر اساس نظر کارشناسان گویای این نکته است که توسعه‌ی مشاغل کشاورزی و صنایع وابسته به آن در محیط‌های روستایی مورد نیاز است و مشاغل مربوط به دامداری از نظر کارشناسان این شهرستان، قابل توسعه در بستر محیط روستایی نمی‌باشد.

پس از محاسبه مقادیر الگو یا سرمشق، با استفاده از رابطه ۶ مقادیر عددی F_i محاسبه شد. جدول ۷ میزان F_i و رتبه‌بندی مشاغل مورد مطالعه بر اساس شاخص‌های انتخاب شغل را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که از لحاظ شاخص تلفیقی (۱۰ معیار انتخاب شغل در محیط روستایی) در مناطق روستایی شهرستان دزفول، مشاغل تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست، پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و ... و تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی) به ترتیب با میزان ۰/۵۱، ۰/۵ و

جدول ۷- میزان F_i و رتبه‌بندی برای مشاغل مورد مطالعه

Table 7. The F_i value and ranking of each studied occupation

رتبه	F_i	نام شغل	رتبه	F_i	نام شغل
۱۹	۰/۷۴	قالیافی	۱	۰/۴۹	تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست
۲۰	۰/۷۵	تولید بذر پیاز	۲	۰/۵۱	پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و ...
۲۱	۰/۷۶	ساخت میوه‌های خمیر چینی	۳	۰/۵۴	تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی)
۲۲	۰/۷۷	تولید و بسته‌بندی نقل و آب‌نبات- گلیم بافی دورو و گلیمچه- تولید تابلو فرش	۴	۰/۵۵	تولید مخلوط پودر استخوان و خون حاصل از کشتارگاه دام برای خوراک حیوان
۲۳	۰/۷۸	خیاطی (انواع لباس، ملحفه‌دوزی، پرده‌دوزی)- بسته‌بندی سبزیجات خشک	۵	۰/۵۶	جلدسازی و مصنوعات دستی چرمی
۲۴	۰/۸۰	خدمات جمع‌آوری شیر	۶	۰/۵۷	جمع‌آوری و بسته‌بندی تخم‌مرغ بومی
۲۵	۰/۸۱	تولید و بسته‌بندی کود برگ- حصیربافی (بوریا و سبد)- تولید انواع مربای خانگی	۷	۰/۵۸	تولید و بسته‌بندی انواع ترشیجات و شوربجات- نمدمالی و تولید کلاه نمدی
۲۶	۰/۸۲	پرورش بلدرچین	۸	۰/۵۹	پرورش و بسته‌بندی قارچ خوراکی
۲۷	۰/۸۳	مصنوعات چوبی و خراطی	۹	۰/۶۰	بسته‌بندی حبوبات
۲۸	۰/۸۵	پرورش گاو شیری- تولید گیاهان دارویی- ساخت جعبه‌های فانتزی- گلسازی	۱۰	۰/۶۲	عروسک‌سازی
۲۹	۰/۸۶	پرورش ماهی در استخرهای دو منظوره	۱۱	۰/۶۳	تولید خوراک دام، طیور و آبزیان از تفاله خشک باگاس و چغندرقد و تفاله خشک انواع مرکبات و میوه‌ها
۳۰	۰/۸۷	پرورش بوقلمون گوشتی	۱۲	۰/۶۴	بسته‌بندی عسل و فرآورده‌های مرتب، تولید فیله ماهی (تازه یا منجمد) و ماهی فرآوری شده (نمک‌زده، در آب نمک خوابانده)
۳۱	۰/۸۹	پرورش اردک گوشتی- پرورش گوسفند، بز	۱۳	۰/۶۵	تولید گیاهان زینتی، قارچ، نهال و غیره در گلخانه‌های کوچک خانگی
۳۲	۰/۹۰	پرورش زالو- پروراندی گوساله	۱۴	۰/۶۶	تولید انواع رب گوجه‌فرنگی، نارنج و انار - گچبری سنتی
۳۳	۰/۹۴	پرورش مرغ بومی	۱۵	۰/۶۸	تولید کلوچه‌های خانگی از خرما
۳۴	۰/۹۶	پرورش گاو میش	۱۶	۰/۶۹	کیوبافی
۳۵	۱	پرورش زنبورعسل و تولید عسل و سایر فرآورده‌ها	۱۷	۰/۷۰	تولید برگه میوه‌های خشک، بسته‌بندی ادویه‌جات آسیاب‌نشده، بسته‌بندی سبزیجات تازه
۳۶	۱/۰۴	پرورش اسب	۱۸	۰/۷۱	تکتیر و پرورش ماهیان زینتی، تولید عرقیات و شربت از گیاهان و بذور، لپه‌کردن حبوبات و بسته‌بندی آن، گیوه‌بافی

به دو گروه تقریباً نامطلوب و نامطلوب در محیط روستایی، تقسیم‌بندی شدند. شغل تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست درجه تقریباً مطلوب را کسب کرد؛ همچنین مشاغل مرتبط با کشاورزی و صنایع وابسته به آن، امکان توسعه بیش‌تری در محیط روستایی دارند و در مقابل مشاغل مرتبط به حوزه‌ی دامداری امکان توسعه‌ی کمتری دارند.

یکی از اقدامات اولیه روش تاکسونومی عددی در محاسبات، تعیین مشاغل همگن و حذف مشاغل غیرهمگن است که کمک شایانی به تحلیل نتایج می‌کند. در این پژوهش، تمام مشاغل به جز سه شغلی که در مرحله پنجم روش رتبه‌بندی از بقیه مشاغل جدا شدند، دیگر مشاغل به عنوان یک طبقه همگن شناخته شدند. نتایج جدول ۸ نشان داد که در رتبه‌بندی مشاغل از نظر کارشناسان، مشاغل عمدتاً

جدول ۸- سطح‌بندی مشاغل در محیط روستایی بر اساس ضریب F_i

نام شغل	F_i	سطوح مطلوبیت مشاغل
تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست	۰/۴۹	تقریباً مطلوب (۰/۲۵ < F_i < ۰/۵)
پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و ...	۰/۵۱	تقریباً نامطلوب (۰/۵ < F_i < ۰/۷۵)
تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی)	۰/۵۴	تقریباً نامطلوب
تولید مخلوط پودر استخوان و خون حاصل از کشتارگاه دام برای خوراک حیوان	۰/۵۵	تقریباً نامطلوب
جلدسازی و مصنوعات دستی چرمی	۰/۵۶	تقریباً نامطلوب
جمع‌آوری و بسته‌بندی تخم‌مرغ بومی	۰/۵۷	تقریباً نامطلوب
تولید و بسته‌بندی انواع ترشیجات و شوربجات - نمدمالی و تولید کلاه نمدی	۰/۵۸	تقریباً نامطلوب
پرورش و بسته‌بندی قارچ خوراکی	۰/۵۹	تقریباً نامطلوب
بسته‌بندی حبوبات	۰/۶۰	تقریباً نامطلوب
عروسک‌سازی	۰/۶۲	تقریباً نامطلوب
تولید خوراک دام، طیور و آبزیان از تفاله خشک باگاس و چغندر قند و تفاله خشک انواع مرکبات و میوه‌ها	۰/۶۳	تقریباً نامطلوب
بسته‌بندی عسل و فرآورده‌های مرتبط - تولید فیله ماهی (تازه یا منجمد) و ماهی فرآوری‌شده (نمک زده، در آب نمک خوابانده)	۰/۶۴	تقریباً نامطلوب
تولید گیاهان زینتی، قارچ، نهال و ... در گلخانه‌های کوچک خانگی	۰/۶۵	تقریباً نامطلوب
تولید انواع رب گوجه‌فرنگی، نارنج و انار - گچبری سنتی	۰/۶۶	تقریباً نامطلوب
تولید کلوچه‌های خانگی از خرما	۰/۶۸	تقریباً نامطلوب
کیوبافی	۰/۶۹	تقریباً نامطلوب
تولید برگه میوه‌های خشک - بسته‌بندی ادویه‌جات آسیاب نشده - بسته‌بندی سبزیجات تازه	۰/۷۰	تقریباً نامطلوب
تکثیر و پرورش ماهیان زینتی - تولید عرقیات و شربت از گیاهان و بذور - لپه کردن حبوبات و بسته‌بندی آن - گیوه‌بافی	۰/۷۱	تقریباً نامطلوب
قالی‌بافی	۰/۷۴	تقریباً نامطلوب
تولید بذر پیاز	۰/۷۵	نامطلوب (۰/۷۵ < F_i < ۱)
ساخت میوه‌های خمیر چینی	۰/۷۶	نامطلوب
تولید و بسته‌بندی نقل و آب‌نبات - گلیم بافی دورو و گلیمچه - تولید تابلو فرش	۰/۷۷	نامطلوب
خیاطی (انواع لباس، ملحفه‌دوزی، پرده‌دوزی) - بسته‌بندی سبزیجات خشک	۰/۷۸	نامطلوب
خدمات جمع‌آوری شیر	۰/۸۰	نامطلوب
تولید و بسته‌بندی کود برگی - حصیربافی (بوریا و سبد) - تولید انواع مربای خانگی	۰/۸۱	نامطلوب
پرورش بلدرچین	۰/۸۲	نامطلوب
مصنوعات چوبی و خراطی	۰/۸۳	نامطلوب
پرورش گاو شیری - تولید گیاهان دارویی - ساخت جعبه‌های فانتزی - گلسازی	۰/۸۵	نامطلوب
پرورش ماهی در استخرهای دو منظوره	۰/۸۶	نامطلوب
پرورش بوقلمون گوشتی	۰/۸۷	نامطلوب
پرورش اردک گوشتی - پرورش گوسفند، بز	۰/۸۹	نامطلوب
پرورش زالو - پروراندن گوساله	۰/۹۰	نامطلوب
پرورش مرغ بومی	۰/۹۴	نامطلوب
پرورش گاو میش	۰/۹۶	نامطلوب
پرورش زنبور عسل و تولید عسل و سایر فرآورده‌ها	۱	نامطلوب
پرورش اسب	۱/۰۴	نامطلوب

همچنین، مشاغل پرورش گاو میش، پرورش زنبور عسل و تولید عسل و سایر فرآورده‌ها و پرورش اسب به ترتیب با میزان DL (ضریب مطلوبیت) ۰/۹۶، ۰/۸۱ و ۱/۰۴ جزو سه رتبه آخر قرار گرفتند. در رتبه‌بندی مشاغل از نظر کارشناسان، مشاغل به سه گروه تقریباً مطلوب، تقریباً نامطلوب و نامطلوب در محیط روستایی تقسیم‌بندی شدند. در واقع نتایج رتبه‌بندی، گویای نظر مثبت کارشناسان نسبت به توسعه‌ی مشاغل کشاورزی و

نتایج نشان می‌دهد که از لحاظ شاخص تلفیقی مشتمل بر ۱۰ معیار انتخاب شغل در محیط‌های روستایی شهرستان دزفول، مشاغل تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست، پخت انواع نان با ترکیب سبزی‌های معطر، دانه‌های روغنی و ... و تولید فرآورده‌های کنجد (ارده، حلوا ارده و سایر محصولات سنتی) به ترتیب با میزان DL یا F_i (ضریب مطلوبیت) ۰/۴۹، ۰/۵۱ و ۰/۵۴ رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص دادند.

صنایع وابسته به آن در محیط‌های روستایی و عدم مطلوبیت مشاغل مربوط به حوزه‌ی دامداری از نظر کارشناسان این شهرستان بود. البته با توجه شرایط منطقه، به دلیل وجود شبکه‌های آبیاری و آب نسبتاً فراوان سد دز، امکان توسعه ایجاد مشاغل کشاورزی بسیار فراهم است.

یکی از دلایلی که کارشناسان جهاد کشاورزی بیش‌تر مشاغل مربوط به کشاورزی و صنایع وابسته به آن را جهت توسعه در سطح روستاها انتخاب نموده و بر اساس نتایج طرح در رتبه‌بندی بالاتری به نسبت مشاغل مربوط به حوزه‌ی دامپروری قرار دادند، به گفته‌ی خود کارشناسان وجود ضوابط و قوانین دست‌وپاگیر دولتی و غیردولتی و همچنین هزینه‌های سنگین در ایجاد طرح‌های صنعتی مرتبط با حوزه‌ی دامپروری می‌باشد. البته لازم به ذکر است بر اساس قوانین صدور طرح‌های صنعتی، این طرح‌ها به دلیل رعایت موارد بهداشتی باید در مکانی خارج از شهر و غیر از محدوده روستا باشد و فقط ایجاد طرح‌های بومی با ظرفیت پایین در محدوده روستا امکان‌پذیر است. بر این اساس، به نظر می‌رسد کارشناسان به دلیل این که طرح‌هایی مانند پرورش اردک گوشتی- پرورش گوسفند، بز، پرورش زالو- پروار بندی گوساله، پرورش مرغ بومی، پرورش گاو میش، پرورش زنبور عسل و تولید عسل و سایر فرآورده‌ها، پرورش اسب را که به صورت سنتی در محدوده روستا با ظرفیت پایین جوابگو نمی‌باشد و از لحاظ هزینه‌ای نیز در ظرفیت کم به صرفه نیست، در اولویت پایین‌تری قرار دادند. هرچند شهرستان دزفول دارای پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های لازم برای توسعه این دسته از مشاغل می‌باشد؛ به گونه‌ای که هم در زمینه‌های کشاورزی و هم در زمینه‌ی دامپروری به دلیل آب و هوا و خاک مناسب فعالیت چشم‌گیری دارد و روستاییان منطقه نیز آن را تأیید می‌کنند. در نهایت، نتایج رتبه‌بندی مشاغل بر اساس معیارهای انتخاب شغل در نواحی روستایی نشان داد که شغل تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست (یا تولید کرم پوسال) از نظر پاسخگویان، دارای رتبه تقریباً مطلوب می‌باشد.

از آنجا که آموزش کارآفرینی و آماده‌سازی محیط اجتماعی و اقتصادی روستاها در این رابطه کمک مؤثری در جذب نیروی انسانی جوان متخصص و ماهر به نواحی روستایی می‌باشد (۲۷) و از سوی دیگر مطالعات نشان دادند که مهم‌ترین متغیرهایی که باعث توسعه‌ی مشاغل خانگی می‌شوند داشتن مهارت، تخصص و تجربه، و برگزاری کلاس‌های آموزشی می‌باشند (۱)، در درجه اول اقدامات آموزشی و تدارک آموزش‌های لازم برای اشتغال به کسب‌وکارهایی همچون تولید و بسته‌بندی ورمی کمپوست می‌تواند مفید واقع شود. از این‌رو، برگزاری کلاس‌های آموزشی برای اعضای خانواده روستایی و آرایه مشاوره در زمینه‌ی کسب‌وکارهای روستایی از سوی نهادهای مرتبط مانند جهاد کشاورزی، تعاون روستایی توصیه می‌شود؛ در همین راستا می‌توان از ظرفیت‌های مراکز ICT روستایی برای پاسخگویی به سؤالات روستاییان علاقمند و اتصال به شبکه بازاریابی و بازررسانی محصولات، مانند تجربه کشور هند، استفاده کرد. همچنین، با توجه به آن که سرمایه‌گذاری

اولیه برای اجرای طرح تولید و بسته‌بندی کود ورمی کمپوست در مقیاس متوسط، تقریباً زیاد است، تشویق روستاییان به فعالیت‌های جمعی و تعاونی پیشنهاد می‌شود، همچنان که نتیجه مطالعه طاطبایان و همکاران (۳۰) نیز نشان داد که مردم روستایی تمایل نسبتاً مطلوبی برای تشکیل و عضویت در تعاونی تولید دارند؛ با این حال عدم اطمینان مردم از میزان درآمد کافی چنین طرح‌هایی می‌تواند، بازدارنده حرکت‌های جمعی باشد. بنابراین، می‌توان پیشنهاد نمود که اولاً نوعی سازوکار حمایتی پایدار برای پرورش ورمی کمپوست در منطقه مورد مطالعه باید تدوین شود که خود می‌تواند متضمن عنصری همچون توسعه بازارها، دسترسی به بازار، دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی مدیریتی برای کارآفرینان روستایی باشد (۲۹). علاوه بر این، هرگونه برنامه‌ریزی در این زمینه، نیازمند سیاست‌های کارآفرینی خاص همان منطقه است (۱۹)، بدین معنا که لازم است تولید ورمی کمپوست متناسب با شرایط منطقه از نظر اقتصادی مورد ارزیابی قرار گیرد تا روستاییان پس از اطمینان از میزان درآمد مکفی آن، به این کسب‌وکار روستایی توجه نمایند. از سوی دیگر، هدایت روستاییان مناطق روستایی شهرستان دزفول به سمت مشاغل متنوع همراه با حمایت مالی در قالب تسهیلات خوداشتغالی که هم‌اکنون از سوی نهادهای ذی‌ربط دنبال می‌شود، می‌تواند موجب تقویت کارآفرینی روستایی و نایل شدن به توسعه‌ی پایدار روستایی شود. همچنان که مطالعات برخی محققین در مناطق روستایی (۳۱ و ۲۶) نشان داد که در درجه اول عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را بر کارآفرینی داشتند، و با افزایش میزان تسهیلات دریافتی مانند وام‌های خوداشتغالی در مناطق روستایی، وجود تنوع شغلی موجب افزایش انگیزه و روحیه فردی در توسعه‌ی کارآفرینی روستایی در مناطق روستایی می‌شود. علاوه بر این موارد، بازبینی و اصلاح قوانین مرتبط با مشاغل و کسب‌وکارهای روستایی و حذف رویه‌ها و فرآیندهای اداری اضافی به منظور سرعت بخشیدن به فرآیند اخذ مجوز و شروع فعالیت کسب و کار نیز قابل توصیه است. در نهایت، با توجه به مستعد بودن منطقه از لحاظ کشاورزی و دامپروری و ترجیح مشاغل مرتبط با حوزه‌ی کشاورزی از نظر کارشناسان مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی صرفاً مشاغل این حوزه با نگاه ریزبینانه رتبه‌بندی شوند و در این فرایند از مشارکت روستاییان منطقه نیز به عنوان پاسخگویان بهره‌گیری شود و از آن‌ها نظرخواهی شود.

تشکر و قدردانی

این مطالعه برگرفته از طرح پژوهشی مصوب در دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان به شماره ۲/۴۱۱/۱۹۵ می‌باشد؛ بر همین اساس نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از آن دانشگاه که با حمایت مالی خود، موجبات انجام این طرح پژوهشی را فراهم آورده است، تشکر و قدردانی نمایند. همچنین، از زحمات خانم مهندس نگار رحم‌خدا که در اجرای این طرح پژوهشی همکاری نمودند، قدردانی می‌نمایند.

منابع

1. Agahi, H., A.A. Mirakzadeh and M. Taghibaygi. 2012. Prioritization of effective factors in the development of household job in West Islamabad. 3, 3(11): 181-202 (In Persian).
2. Aghajani Afrouzi, A. and M. Alizadeh. 2017. Identify entrepreneurial opportunities in rural tourism. *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4(7): 57-65 (In Persian).
3. Aghajani, H., H. Samadi Miarlolaie, H. Khodabakhshi and H. Samadi Miarkolaei. 2013. Verification and evaluation of entrepreneurial curriculums' effectiveness of quick return plans on Mazandaran's entrepreneur. *Journal of Industrial Strategic Management (Pajouheshgar)*, 10(3): 73-90 (In Persian).
4. Ahmadvand, M. and E. Kanani, 2018. Identifying feasibilities and effective strategies for developing job opportunity in rural areas of the Mashhad-e-Morghab district. *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 5(10): 33-44 (In Persian).
5. Bouzarjomehri, Kh., A. Roomiani and A. Esmaeili. 2015. Investigating the factors affecting entrepreneurial growth in strengthening rural communities for sustainable development. National Conference on Sustainable Rural Development through Sixth National Development Plan, 452-466 pp., Association of Geography and Rural Planning, Iran, Tehran: 4 February (In Persian).
6. Darlington, Y. and D. Scott. 2002. *Qualitative research in practice: Stories from the field*. Open University Press, Buckingham.
7. Erden, T. and M.Z. Coşkun. 2010. Multi-criteria site selection for fire services: the interaction with analytic hierarchy process and geographic information systems. *Natural Hazards and Earth System Science*, 10(10): 2127-2134.
8. Erjaee, M., H. Moradnezehadi, M. Salavarzi and Y. Ghasemi. 2016. Identifying and prioritizing effective factors in creating rural enterprises cluster in Choram Township. *Journal of Rural Research*, 7(3): 504-515 (In Persian).
9. Farahani, H. and S. Hajhosseini, 2014. An evaluation about potentials of rural areas for entrepreneurship and developing empowerment in villagers, Case: Shawl district in Buin Zahra Township. *Journal of Rural Research*, 4(4): 715-748 (In Persian).
10. Faraji Sabokbar, H., S.A. Badri, H. Sojasi Qidari, T. Sadeghloo and A. Shahdadi Khaje Asgar. 2011. Entrepreneurship development ranking (gradation) in rural area by using of PROMETEE technique. *Human Geography Research Quarterly*, 75: 53-68 (In Persian).
11. General Population and Housing Census. 2016. Comprehensive statistical yearbook of 2016. Statistics Center of Iran (In Persian).
12. Ghadiri Masoum, M. and A. Azmi. 2010. Assessment of rural employments development and factors affecting it. *Journal of Geographical Landscape*, 5(10): 101-119 (In Persian).
13. Gomnam Sefiddarboni, M. and A. Shahabi. 2012. Prioritization of business clusters in Gilan province using Topsis method. The First National Conference on Business Management Engineering, Iran, Kerman (In Persian).
14. Hashemi, S.S., A.A. Mehrabi, S. Imeni and A. Najahi. 2011. Rural development with an emphasis on employment and entrepreneurship: a case study of Shabab Subdistrict in Ilam Province of Iran. *Village and Development*, 14(1): 35-58 (In Persian).
15. Hosseini M.H., Z. Rahmani and F. Habibi. 2010. Identifying and Priority the Indexes of Job-fitness and labor in recruiting specialized human resource. *Journal of Development Evolution Management*, 3: 25-34 (In Persian).
16. Izadi, H. and S. Barzegar. 2014. Entrepreneurship and rural development, lessons from the experiences of China. *Rural Research*, 4(4): 901-918 (In Persian).
17. Kheradmandnia, M., M. Daniali Dehhose and A. Mardani. 2011. The entrepreneurship capacities in the field of animal husbandry and job creation. *Enterprise Management*, 3(11): 1-16 (In Persian).
18. Mair, J. and I. Marti. 2006. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41: 36-44.
19. Mirzanti, I.R., T.M. Simatupang and D. Larso. 2015. Mapping on entrepreneurship policy in Indonesia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 169: 346- 353.
20. Mohammadpour, A., R. Sadeghi and M. Rezaei. 2010. Mixed methods research as third methodological movement: theoretical foundations and practical procedures. *Journal of Applied Sociology*, 21(2): 77-100 (In Persian).
21. Nagler, P. and W. Naudé. 2017. Non-farm entrepreneurship in rural sub-Saharan Africa: New empirical Evidence. *Food Policy*, 67: 175-191.
22. Nain, M.S., R. Singh, J.P. Sharma, R.R. Burman and V.P. Chahal. 2015. Participatory identification and prioritization of agri-enterprises in national capital region of India. *Indian Journal of Agricultural Sciences*, 85(6): 787-91.
23. Najafi, B. and L. Safa. 2014. Study of the entrepreneurial home-based businesses and their barriers and challenges in rural areas. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 1(2): 61-73 (In Persian).
24. Najafi Kani, A.A., M. Hesam and H. Ashor. 2015. The assessment of Entrepreneurship status in rural areas-Case: southern Astarabad in Gorgan. *Journal of Space Economy & Rural Development*, 4(11): 37-56 (In Persian).

25. Nouri, S.H., H. Beikmohammadi, A. Taghdisi and P. Shafiee. 2010. Prioritization of Iranian Rural Small Industries and Workshops in Ardestan County Using Delphi Technique. *Village and Development*, 13(2): 61-79 (In Persian).
26. Reisi, A., M. Sheihakitash, H. Salarzahi and A. Valinafs. 2016. Identification and prioritization of factors affecting agricultural entrepreneurship in rural areas (study case: Sarbaz County). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 3(6): 51-58 (In Persian).
27. Rezvani, M.R. and M. Najjarzadeh. 2009. Study and analysis of villagers, background knowledge on entrepreneurship in the process of rural development case study: South Baraan district (Isfahan County). *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(2): 161-182 (In Persian).
28. Robinson, K.L., W. Dassie and R.D. Christy. 2004. Entrepreneurship and small business development as a rural development strategy. *Southern Rural Sociology*, 20(2): 1-23.
29. Sawada, N. and V. Harish Chandra. 2011. Sustainable Support System for Rural Women Entrepreneurs: Ethiopia. *Agriculture and Rural Development Discussion Paper 49*, The World Bank.
30. Tatian, M., R. Tamartash and J. Ghorbanalinejad. 2014. Assess the willingness of villagers to medicinal plants cooperative for entrepreneurship in the Hezarjarib area, Behshahr. *Journal of Entrepreneurship and Agriculture*, 1(2): 82-95 (In Persian).
31. Valaei, M., A. Abdolahi, R. Monafi Azar and N. Safari. 2015. Analyzing the factors affecting rural constant development by emphasis on entrepreneurship (case study: Northern Marhamat Abad rural district- Miandoab County). *Journal of regional Planning*, 5(19): 149-162 (In Persian).
32. Zahedian Tejeneki, R., M. Mojaverian and S.A. Hosseini Yekani. 2020. Ranking of rural business environment in Mazandaran Province from the perspective of owners of agricultural businesses. *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 6(12): 69-85 (In Persian).

Ranking of Entrepreneurial Enterprises in Rural Areas of Dezful County

Masoumeh Forouzani¹ and Mostafa Mardani Najafabadi²

1-Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan (Corresponding author: m.forouzani@asnrukh.ac.ir)

2- Assistance Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan

Received: June 30, 2020

Accepted: October 19, 2020

Abstract

The first step in planning for employment and developing entrepreneurial activities in rural areas is to identify job opportunities in these areas. Accordingly, this research study based on the sequential mixed method was carried out to identify and make ranking of rural enterprises across Dezful County. At first, different opportunities for job creation in rural areas was identified; then job selection criteria in rural areas were prioritized using the AHP method. In this section, 22 experts who were purposefully selected from Jihad-e- Keshavarzi Administration, Cooperative, Labor and Social Welfare Office and Dezful's Agricultural Union Association participated as contributors. At the next phase, rural occupations and enterprises, based on those prioritized job criteria, were ranked using numerical taxonomic method. For this stage, 11 experts who selected purposefully from Jihad-e- Keshavarzi Administration of Dezful County participated. Findings showed that route safety with a weight of 0.224, sufficient income with a weight of 0.137, and the need for professional knowledge and expertise with a weight of 0.109, respectively, were assigned as the important criteria for choosing a job in a rural environment. Also, the results of job classification revealed that production and packaging of vermicomposting obtained an almost optimal grade. The overall results, also, showed that, jobs related to agriculture and associated industries have more potential to develop in rural areas of the study area and in contrast, jobs related to livestock are less likely to develop.

Keywords: Dezful, Job Selecting Criteria, Ranking of Rural Enterprises, Rural Entrepreneurship